

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra sociologie

Posudek oponenta bakalářské práce

Jméno autora	Petra Čížková
Název práce	<i>Vnímání změn v lokální kultuře dominantní a přilehlé obci.</i>
Studijní obor	Sociologie obecná a empirická
Vedoucí práce	Doc. Mgr. Jáno Bunčák, CSc.
Oponent práce	PhDr. Michal Tošner, Ph.D.
Rok obhajoby	2018/19

Hodnocení cíle/ů práce (charakteristika cíle, způsob jeho stanovení, užitečnost cíle, slovně)

Bakalářská práce zkoumá dynamiku sociální změny a její recepci v městském sídle a ve venkovském prostředí (Týniště nad Orlicí a Křivice, Jinými slovy, předmětem je „vnímání“ spíše kulturní než sociální změny, pod kterým lze rozumět (vyhne-li se psychologismu) postoje vůči změnám a hodnocení změn v každém typově odlišném sídle zvláště a následně ve vzájemné komparaci. Svůj výzkum pak vztahuje k podobně koncipovanému výzkumu, což hodnotím kladně. Téma sociálních změn a sociální dynamiky je v době akcelerace tempa změn (srov. Toffler a další) bezpochyby tématem aktuálním. Také výchozí záměr zkoumat odlišné postoje vůči změnám (záporný postoj, přijetí, či adaptace) v odlišných typech prostředí, shledávám vhodným a potenciálně přínosným.

K vlastnímu řešení výše uvedeného problému však bylo zvoleno nekonzistentní kulturalistické hledisko, oscilující mezi mimovědním axiologickým užitím slova kultura a antropologickým konceptem kultury. Obě prostředí byla uchopena jako kulturně odlišná, což je sporné, pokud chápeme kulturu antropologicky. Užití axiologické pojetí „lokální kultury“ je však tak reduktivní, že na takovéto nelze klást přísné nároky terminologie a logiky. Dle mého soudu dochází v přítomné práci k odchýlení od vytyčeného tématu, neboť to co je jasně preferováno je „lidová kultura“, „tradice“ a „zvyky“, nikoli změna samotná, ta jesta priori pasována jako něco nežádoucího, což nám podsouvá sama autorky, která je tímto poplatná „selskému rozumu“, nikoli analytickému pohledu sociologie. To také znamená, že vytyčeného cíle sociologického zkoumání specifické lokální receptce sociální změny komparativně ve dvou lokalitách nemohlo tímto způsobem možno dosáhnout. Autorčiny preference vedly k tomu, že bylo dosahováno cíle pozměněného.

Taková konceptualizace chápe kulturu jako celek způsobu života a změny se pak odehrávají v jejím rámci. V tomto smyslu volba většího a menšího města reprodukuje stereotypní intertextuálně utvářený obraz města jako progresivního, avantgardního, pokrokového a venkova jako konzervativního, zaostalého a tradičního. Pojetí venkova a města, jako dvou nezávislých kultur je přitom sporná.

Intence autorky je pak formulována takto: „Cílem je popsat vnímání změn v místní kultuře obce a pozůstatky z lidové kultury ve zvolené obci Týniště nad Orlicí a její přidružené obci Křivice.“ Přínosem mají být: „odpovědi na otázky, zda se liší kulturní aktivity občanů z hlediska porovnání obyvatel města a obyvatel venkova, kdo je organizátorem kulturních aktivit v obcích a jak hojná je participace občanů na místních kulturních aktivitách.“ Takto modifikovaný cíl se značně odlišuje od cíle v zadání práce. Cíl stanovený v zadání tedy naplňován nebyl a určitým neproblematickým způsobem byly dosaženy cíle vlastní. Nicméně z hlediska odbornosti je svévolná a nesoudržná práce s pojmy zmatečná a matoucí. Konkrétní výhrady uvedu níže.

Hodnocení obsahové stránky práce

Užití zásadní odborné literatury a zdrojů	ano	s výhradami	ne
Přiměřená odborná terminologie práce	ano	s výhradami	ne
Vhodně zvolená metodologie	ano	s výhradami	ne
Práce s výzkumnými otázkami	ano	s výhradami	ne
Adekvátní průběh analýzy dat	ano	s výhradami	ne
Splnění deklarovaného cíle/cílů práce	ano	s výhradami	ne

Hodnocení formálních kritérií práce

Stylistická úroveň práce	dobrá	s výhradami	špatná
Pravopis a gramatika	dobré	s výhradami	špatné
Vhodná grafická úprava stránkování a textu	dobrá	s výhradami	špatná
Zpracování tabulek, obrázků, příloh	dobré	s výhradami	špatné

Zásadní připomínky k obsahové úrovni práce

V úvodu uhýbá před vlastním vymezením pojmu kultury a následně deklaruje, že: „pro účely (...) bakalářské práce (...) zvolila kulturní život občanů ve dvou obcích, protože kulturní život a lidovost je stále aktuální téma, i když v dnešní době se spousta lidí spíše zavírá doma a sleduje televizi, než aby šli ven a setkávali se s druhými.“

Autorka však stvrzuje nevyřčenou a zřejmě i nereflektovanou adaptaci axiologického pojetí kultury. Nehnuta citovaným sociologickým vymezením pojmu kultura v holistickém/celostním významu od sociologa Miloslava Petruska, odbíhá bez odůvodnění k ne-sociologickému zdroji, jenž pracuje s pojetím axiologickým. Zdůrazňují, že sousloví „kulturní život“ není analytickým pojmem sociálních věd, ale kategorií aktérskou. Pokud by se autorka této aktérské kategorie konzistentně držela, mohla se vyhnout by ke kolizím dvou neslučitelných konceptů kultury. Zejména oddílů věnované pojmu kultury trpí pojmovou diskrepancí.

Pozn. rozvíjející rozpor v pojetích kultury, pro případnou diskusi během obhajoby: Sousloví „kulturní život“ užívá slova kultura v běžném neodborném významu pro označení sféry pozitivních hodnot a statků – tj. hodnotové neboli axiologické pojetí: sféru kompetencí a statků v oblasti řemesel či umění, např. slovesných, dramatických či múzických a množinu společenských událostí, které se k hodnotám vztahují). Odborné antropologické a taktéž sociologické pojetí kultury (distributivní), i přes rozdílné akcenty nejrůznějších definic uchopuje kulturu jako celkový způsob života. Je tedy zřejmé, že odborné pojetí sousloví „kulturní život“, logicky vylučuje: žádná z činností a aktivit v životě člověka, není svojí povahou méně kulturní či stojící mimo kulturu, byť by se jednalo o praktiky typu postnatální infanticidy či otroctví.

Konstatuji, že autorce se nedaří adoptovat odbornou sociologickou perspektivu, jež je jasně oddělena od (vlastního) laického, či aktérského hlediska, obecného mínění nebo od tzv. lidové sociologie. Jedná se o tentýž problém, který se již ohlašoval o stejný problém, který se již ohlašoval v podlehnutí laickému užívání slova kultura a rezignace na uchopení odborného termínu v analytickém smyslu. Za kulturu jsou v přítomné práci považovány spolky, „kulturní akce“, „kulturní aktivity“ a „dodržování tradic“ a vzhledem k nim má být zjišťována míra participace a satisfakce v „kulturním životě obce“ u vybraného vzorku obyvatel (s.10)

Autorka opakovaně svými projevy vykazuje výrazně převládající příslušnost k řádu zkoumané třídy aktérů a straní lidové kultuře. Vyzrazuje to mimo jiné z hlediska odborného stylu odborný text irrelevantními hodnotícími komentáři, jako např.: „Je dobré, že se masopustní slavnosti ve větší míře vracejí zpět jako součást vesnických tradic.“ (s. 11) Úkolem sociologa není vyhlášovat, co je dobré a co nikoli, ale snaha „hodnotově neutrální“ uchopení sociálních jevů, v tomto případě dynamiku změny (hodnocené sociální aktéry, recepci, adaptaci, rezistenci, nezamýšlené důsledky apod. Uvažování poplatné „lidové sociologii“ (Bourdieu) u Petry Čížkové nabývá vrchu a v tomto smyslu od strany jedenácté můžeme čist spíše idealizující brožurkovou reprezentaci „lidové kultury“, a „kulturního života“ v obcích.

Tento fakt potvrzuje také volba klíčových slov – „kulturní život, lokální kultura, město, tradice, venkov, zvyky“. Zatímco titul a zadání práce tematizuje studium dynamických změn, předmětem zájmu je ve skutečnosti „lokální kultura“, „tradice“ a „zvyky“, tj. pravý opak původního cíle, tj. lokální recepci změny. Autorka tak nahrazuje výzkumný záměr deklarací své hodnotové orientace, konzervativní vůči změnám a preferující bezvýhradně „lokální lidovou kulturu“, již si souběžně idealizuje. Téma práce dle jejích slov „zvolila proto, že mě místní lidová kultura a tradice zajímají a nalézám v nich mnoho sociologicky zajímavých prvků ke zkoumání.“ Volba klíčových slov zvolených tak aby charakterizovala přítomný text svědčí také o tom, že tématem nebyla

změna ale – „kulturní život, lokální kultura, město, tradice, venkov, zvyky“. To je významné odchylení o zadání práce, v němž je anticipováno studium dynamických změn.

Skutečným předmětem zájmu autorky textu je ve skutečnosti „lokální kultura“, „tradice“ a „zvyky“, tj. pravý opak změny. K tomu kriticky nutně dodávám, že všechny tematizované pojmy – kultura, tradice, folklor, lidová kultura – byly nejpozději v 90. letech přehodnoceny, právě pro kontaminaci aktivistickými, politickými a vulgárními významy, byly shledány pro teorii nadále nepoužitelnými, a proto byly následně vyloučeny z odborného jazyka.

Trvání na lidové kultuře nakonec je nakonec překážkou autorce samotné, která si podstatněji neosvojila hledisko sociologické, které je pro tuto kulturu jiné a které ji přesahuje. Přítomný text tedy vnímání změn de facto performuje, nikoli zkoumá, autorka ve způsobu svého myšlení je vlastně modelovým příkladem aktéra a jeho „vnímání změny“, skrze simplicistní a simplifikující schéma významů a hodnotových orientací, pracující zcela slepě s tím, že staré je dobré, nové je špatné. „Lidovou kulturu“ spojuje s pozitivními charakteristikami aktivitou, bohatstvím sociálních kontaktů a vysokou mírou participace a kulturní/sociální/technologickou změnu spojuje se sérií negativních charakteristik – atomizací, odcizením, konzumem a pasivitou: „Dnešní doba je plná vymožeností, a tak se mění i pohled na kulturu jako takovou (sic! – pohled nikoli kultura? - pozn MT). Přesouvá se z ulic do domů a lidé jsou více uzavřeni ve své vlastní společnosti.“ (dtto). Autorka nám tak prezentuje určitý kulturní vzorec spíše sama na sobě, než že by nám ho reprezentovala uchopené a poznané prostřednictvím empirického výzkumu.

Vůči uvedenému, nutně zjednodušujícímu hodnotícímu pojetí změny důrazně vznáším námitku. Je schematické, konvenční a stereotypní, ba co více, jedná se v principu a povaze hodnotícího narativu, kterým aktéři legitimizují vlastní konzervativní hodnotovou orientaci, resp. a priori záporné hodnocení změn. Takovéto narativy nemohou sloužit za teoretické východisko odborného textu a pro účely empirického výzkumu, ale měly by být metodicky uchopeny (např. v intencích kulturní sociologie J. C. Alexandra) jako předmět zkoumání (projev „vnímání změny“). Teoretická část pak až do svého závěru mechanicky a slovníkově prezentuje jednotlivé koncepty a to nerozlišeně na základě zdrojů sociologických, kulturně politických, kulturně animačních či pro pracovníky kulturních institucí etc. Heterogenní směs diskursů pak plodí směčku nesoudržných pojmů, každý pes, jiná ves. Toliko k problémům v teorii a metodickém uchopení dané problematiky. To vše nakonec můžeme odložit stranou, jelikož v praktické části je nakonec všechno ještě jinak. Za tradici jsou považovány sezónní veřejné akce pořádané v obci, které se konají více let za sebou. A to i takové povahy, které nejsou plodem místní kultury, ba naopak, jsou difuzí kulturních prvků v globálních kulturních tocích (Appadurai). Výzkumná část je pět mechanická, soupis veřejných akcí „kulturní“ povahy, doplněné či spojené se sezónními svátky v ročním cyklu, které jsou ovšem stabilní součástí kultury dominantní, a to nejen národní, ale středo- či celo- evropské. Autorka nerozlišuje mezi zvyky a svátky ve smyslu festivity, jako kulturního scénáře a netematizuje ani to, jak je způsob svěcení určitých svátků modifikován skrze marketingové roubování vlastních produktů do ustaveného kulturního rámce svátku/festivity.

Zásadní připomínky k formální úrovni práce

Po jazykové stránce je práce přijatelná. Logická struktura a způsob členění přítomné práce je spíše mechanický. Práce s odbornou literaturou není systematická a vykazuje absenci kritérií volby vhodných zdrojů, ve smyslu sociologické relevance. Odkazy na použité zdroje sice svědčí o snaze přiblížit se určité citační normě, ale nedůsledně. Grafická úprava textu není mimořádně zdařilá, ale je akceptovatelná a to včetně příloh.

Otázky k obhajobě práce

V návaznosti na námítky a výhrady výše je žádoucí, aby byly vyjasněny zejména následující dvě otázky:

- Jaký je rozdíl mezi axiologickým a sociologickým/antropologickým pojetím kultury?
- Jaký je rozdíl mezi výrazy běžného jazyka a odborným termínem?

Stručné slovní hodnocení (dle uvážení posuzovatele)¹

Jako oponent musím říci, že idealizované koncepte folkloru, naivní a nekritická představa tradice, jakožto autenticity se mi přičítá nejen proto, že tyto pojmy neobstojí při kritičtějších přístupu (srov. E. Gellner, Ranger-Hobsbawm, B. Anderson). Přesvědčivým množstvím autorů bylo doloženo, že koncept tradice, jakožto i obsah pod označením tradice sdružený, je moderní invence. Jinými slovy, pod zástěrkou tradice je podáváno falsum, jež účelově sloužilo kulturnímu i politickému nacionalismu, lokálnímu patriotismu 19. a 20. století, jako instrument

¹ Např. náročnost tématu, specifika řešení, samostatnost nebo invence studenta, co jsou hlavní klady, nedostatky práce, případně jaký je přínos, nebo využitelnost práce, navrhovaná doporučení k možnému zužitkování práce; zejména však návrh řešení pro případ nedoporučujícího posudku: a) upřesnit, doplnit nebo rozvést stanovenou pasáž, b) opravit, přepracovat stanovenou pasáž, c) přepracovat celou práci na zadané téma, d) vypracovat novou práci na nové téma.

v politickém zápase o politickou suverenitu a prosazování územních nároků. Dnes nálepka tradice slouží obchodním zájmům/marketingu, případně jsou tzv. tradiční statky samy proměněny v komodity pro účely turistického a zábavního průmyslu. Falsum je ideální zboží ke konzumaci zákazníkem, který ke zvýšení požitku chce být klamán. Pokud tuto tezi vědomě vyostřuji, pak jen proto, abych nastavil zrcadlo nekritickému užití líbivých pojmů lidovosti, tradice, lokální kultury etc.

V osobním hodnocení oponenta závěrem konstatuji, že na posuzované práci shledávám největší slabinu v rozporech a nesouladu mezi definicemi, vlastním teoretickým (a desinterpretujícím uchopením pojmů, které je nakonec korunováno nakonec ještě významně odlišným významem při aplikaci v rámci výzkumu. Způsob vypracování je tedy do značné míry chaotický a souběžně mechanický, málo kritický a reflexivní, zpracování výzkumu nenáročné a závěry hodnotově zabarvené. A co je nejpodstatnější, práce se odchýlila od původního cíle a naplňovala cíle zcela jiné a dílčí, jejichž dosažení v závěru autorka deklaruje.

Výsledné hodnocení práce

Přes uvedené výhrady práci ještě mohu doporučit k obhajobě, avšak v závěrečném hodnocení mi nezbývá, než zohlednit nedostatky.

Navržené hodnocení

Přítomnou bakalářskou práci Petr Čížkové navrhuji komisi hodnotit stupněm E.

28. 5. 2019
datum a místo

PhDr. Michal Tošner, Ph.D.
podpis autora posudku